

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Федорич Ірини Ярославівни

на тему «Здійснення права на спадкування за цивільним законодавством України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право

Суспільні перетворення, які відбуваються в нашій державі, стали поштовхом для перегляду багатьох цивільно-правових інститутів, теоретичних положень, розробки нових наукових концепцій, спрямованих на забезпечення належного здійснення прав та законних інтересів суб'єктів цивільних правовідносин. Якщо ще донедавна спадкове право вважалося однією із найбільш консервативних підгалузей права, то вже сьогодні ми спостерігаємо динаміку у збільшенні наукових досліджень спадкових правовідносин, що безумовно свідчить про потребу приведення правового регулювання спадкових правовідносин у відповідність до суспільних та економічних правовідносин, його актуалізацію.

Актуальність теми дисертантка обґрунтовує тим, що існує низка невирішених питань, пов'язаних із здійсненням права на спадкування. Зокрема, відсутній єдиний підхід до розуміння його поняття та змісту; правової природи прийняття спадщини та відмови від спадщини; чимало проблемних моментів виникає у застосуванні презумпцій прийняття спадщини в нотаріальній та судовій практиці. Авторка підкреслює, що наявність прогалин у законодавстві та практичній реалізації права на

спадкування вказують на необхідність внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Здійснений дисертанткою огляд наукової літератури, проведений аналіз нотаріальної та судової практики з досліджуваної теми, критичне переосмислення нових розробок та концепцій у сфері здійснення права на спадкування загалом є ще одним підтвердженням своєчасності та актуальності поданої роботи.

Актуальність та цінність дисертації, на нашу думку, обумовлюється комплексним характером дослідження здійснення права на спадкування, створенням єдиного підходу до розуміння поняття права на спадкування та змісту його здійснення, правової природи прийняття спадщини та відмови від спадщини. Слід також відмітити, що Федорич Іриною Ярославівною не лише на науковому рівні проведене комплексне дослідження способів здійснення права на спадкування, автор спрямувала основний фокус дослідження на аналіз ефективності його здійснення відповідно до цивільного законодавства України, а відтак сформульовано конкретні пропозиції для внесення змін до чинного законодавства, вдосконалення нотаріальної та судової практики.

Також заслуговує на увагу і те, що дисертаційне дослідження виконано відповідно до планової теми юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка на тему «Удосконалення механізму правового регулювання у світлі новелізації цивільного законодавства» (номер державної реєстрації 0112U003754) та на тему «Проблеми уніфікації цивільного законодавства України з правом ЄС» (номер державної реєстрації 0116U001703).

Отже, дисертаційне дослідження Федорич І.Я. безумовно викликає науковий інтерес і беззаперечно свідчить про теоретичне та практико-прикладне значення цієї роботи, її актуальність та своєчасність для розвитку правової науки.

Аналіз дисертаційної роботи свідчить про те, що Федорич І.Я. вдалося досягнути мети дослідження, а представлені нею наукові результати,

висновки та практичні рекомендації – обґрунтовані і достовірні. Використання різноманітних наукових методів на різних етапах дослідження дало змогу авторці розкрити поставлені у роботі завдання та визначило цінність дослідження в теоретичному і практичному значенні.

Опрацювання значної кількості наукових джерел (245 найменувань) під час аналізу здійснення права на спадкування підтверджує широкі межі дослідження та дозволило дисертантці обґрунтувати наведені у роботі наукові результати і пропозиції. Крім того, вірогідність наукових положень дисертації підтверджується використанням не лише законодавчих актів України, а й інших держав, а також судової та нотаріальної практики.

Дисертаційне дослідження має належну наукову базу. Науково-теоретичною основою для дисертаційної роботи стали праці вітчизняних і зарубіжних науковців. Кількість висновків до роботи, які дисертанткою винесені до кожного розділу та у підсумку до роботи, свідчить про значний теоретичний та практичний здобуток автора.

Аналізуючи зміст дисертації, слід відзначити логічність та послідовність викладення матеріалу. Структура дисертації повністю відповідає меті та завданням наукового дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблемні питання, вказані автором.

Дисертація складається з трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновки та список використаних джерел.

У першому розділі «Загальнотеоретичні положення про здійснення права на спадкування за законодавством України» досліджено історію розвитку законодавства, яке регулювало відносини, пов'язані із здійсненням права на спадкування, засади правового регулювання права на спадкування. Дається правовий аналіз поняття «право на спадкування» та його здійснення.

Автором запропоноване власне визначення поняття права на спадкування як суб'єктивного права прийняти спадщину чи відмовитися від неї у встановлений законом строк, або не приймати спадщину, а також на здійснення передбачених законодавством правомочностей, які становлять

зміст права на спадкування, на основі визначення поняття права на спадкування будується розуміння здійснення права на спадкування як комплексного поняття, яке передбачає способи реалізації права на спадкування, поглиблюючи зв'язок між нормами матеріального та процесуального права, відображає динаміку спадкових правовідносин.

У другому розділі «Правові способи здійснення права на спадкування» представлено дослідження здійснення права на спадкування шляхом подання заяви про прийняття спадщини нотаріусу, порядок здійснення права на спадкування спадкоємцями, на яких поширюється дія презумпцій прийняття спадщини, а також порядок та особливості реалізації права на відмову від спадщини.

Слушним є висновок, що прийняття спадщини як і відмова від спадщини – це індивідуальний акт спадкоємця, зумовлений його волевиявленням щодо спадщини, який здійснюється шляхом вчинення передбачених законом дій, спрямованих на виникнення конкретного юридичного наслідку (прийняття спадщини чи відмови від неї. Такий односторонній правочин здійснюється шляхом подання нотаріусу відповідної заяви (ч. 1 ст. 1269, ч. 1 ст. 1273 ЦК України).

Корисним також є висновок дисертантки щодо співвідношення понять «відмова від прийняття спадщини» та «відмова від спадщини», а також додаткові аргументи їх нетотожності, яка виявляється в тому, що перше характеризує відмову від реалізації однієї з правомочностей права на спадкування, а друге – передбачає відмову від набуття спадщини як об'єкта спадкування та від участі в спадковому процесі.

Заслуговує на увагу висновок про те, що прийняття спадщини та відмова від спадщини є рівнозначними правомочностями права на спадкування та, відповідно, пропозиція передбачити на законодавчому рівні право відмовитись від спадщини після закінчення строку, встановленого для прийняття спадщини за згодою спадкоємців, які спадщину прийняли, а також можливість встановлення судом додаткового строку для відмови від спадщини.

Варто погодитись також із тим, що відмова від прийняття спадщини може реалізуватись лише через здійснення волевиявлення. Автор розкриває відмінності у правових наслідках відмови від спадщини і неприйняття спадщини. Окрема увага приділяється аналізу судової практики, а також практичним аспектам реалізації прийняття спадщини та відмови від спадщини у нотаріальній практиці.

Дисертанткою встановлено, що презумпції прийняття спадщини, встановлені ч. 3, 4 ст. 1268 ЦК України, закріплені з метою охорони прав та законних інтересів спадкоємців, а не передбачені як альтернативний спосіб прийняття спадщини. Авторкою обґрунтовано доцільність закріплення права спадкоємця, на якого поширюються положення ч. 3, 4 ст. 1268 ЦК України, спростувати презумпцію прийняття спадщини в позасудовому порядку після закінчення шестимісячного строку, встановленого для прийняття спадщини.

Значна частина висновків спрямована на забезпечення ефективності здійснення права на спадкування у нотаріальній практиці. У дисертаційній роботі автором проведено дослідження змісту та форми заяви про прийняття спадщини як однієї із стадій нотаріального процесу. Це зокрема стосується осіб, на яких поширюється дія презумпції прийняття спадщини (ч.ч. 3,4 ст. 1268 ЦК України). Нотаріальна практика склалася таким чином, що зазначені вище особи вважаються такими, що спадщину прийняли і навіть, якщо вони звертаються до нотаріуса до закінчення шестимісячного строку встановленого для прийняття спадщини, нотаріус приймає заяву про видачу свідоцтва про право на спадщину. Проте дослідження нотаріальної практики та спадкового процесу виявили ряд проблем щодо такого порядку реалізації права на спадкування.

Заява про видачу свідоцтва про право на спадщину не є правочином, а лише фіксує факт бажання спадкоємця отримати відповідне свідоцтво, законодавство не передбачає права відкликати заяву про видачу свідоцтва про право на спадщину або ж відмовитись від спадщини після подання такої заяви. Таким чином фактично особи на яких поширюється презумпція

прийняття спадщини позбавляються всієї повноти правомочностей права на спадкування і відповідно можливості його ефективного здійснення. Тому автор пропонує таким категоріям спадкоємців подавати заяву про прийняття спадщини, оскільки це слугуватиме констатацією факту прийняття ними спадщини і надаватиме їм всю повноту правомочностей права на спадкування.

У третьому розділі «Правові засоби реалізації права на спадкування» розглядаються підстави та порядок встановлення додаткових строків для прийняття та відмови від спадщини, особливості вжиття заходів щодо охорони спадкового майна як правового засобу реалізації права на спадкування, поділ (виділ) та перерозподіл спадщини, виконання зобов'язань спадкодавця перед кредиторами.

Дисертанткою обґрунтовано необхідність встановлення вимоги щодо нотаріального посвідчення заяви, у якій спадкоємець, який прийняв спадщину, надає згоду спадкоємцеві, який пропустив строк для прийняття спадщини, оскільки така заява є правочином, що змінює склад учасників спадкових правовідносин та частки в спадщині. Також звертається увага на доцільність встановлення строку для реалізації права на прийняття спадщини спадкоємцем, якому було надане таке право за згодою спадкоємців, які спадщину прийняли.

Автор досліджує вжиття заходів щодо охорони спадкового майна нотаріусом аналізуючи кожен етап нотаріальної дії. У роботі пропонується передбачити додаток до акта опису майна, у якому були б перелічені речі, які є в приміщенні, що належало спадкодавцю, але, виходячи із засад розумності, за умови відсутності заперечень з боку заінтересованих осіб і спору, не належали йому.

Також акцентується увага на необхідності однакового розуміння вжиття заходів щодо охорони спадкового майна у судовій практиці. Аналіз судової практики продемонстрував, що часто суди виходять з того, що вжиття заходів щодо охорони спадкового майна це будь-які дії, що

стосуються утримання майна та/чи догляду за ним, або ж навіть ті, що спрямовані на його охорону чи захист, але застосовані не уповноваженим на це суб'єктом. У результаті дослідження чинного законодавства, автор робить висновок, що чинне законодавство встановлює певний алгоритм дій, необхідних для вжиття заходів щодо охорони спадкового майна, вимоги до їх форм та визначає суб'єктів, які уповноважені їх здійснювати. Ми погоджуємось, що такими міркуваннями повинні керуватися і суди, вирішуючи справи щодо встановлення факту вжиття заходів щодо охорони спадкового майна.

Можна погодитись також із можливістю умовно розділити правовідносини із задоволення вимог кредиторів до спадкоємців на три етапи: 1) з моменту відкриття спадщини й до закінчення строку для прийняття спадщини – прийняття претензій кредиторів; 2) після закінчення строку прийняття спадщини – визначення кола спадкоємців, їх часток у спадщині та суми боргових вимог; 3) задоволення вимог кредиторів, що може здійснюватися в договірному або судовому порядку.

Корисним також є висновок, що з метою спрощення врегулювання порядку задоволення вимог кредиторів доцільним було б вести нотаріусу електронний реєстр вимог кредиторів протягом строку, встановленого для їх прийняття.

Наукова новизна положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, полягає у тому, що в ній вперше комплексно досліджено сутність поняття «право на спадкування»; проаналізовано порядок прийняття спадщини та відмови від спадщини як способів здійснення права на спадкування; виявлено особливості процедури здійснення права на спадкування шляхом подання заяви про прийняття спадщини в органи нотаріату; проаналізовано особливості відмови від спадщини та неприйняття спадщини; розкрито сутність та мету встановлення презумпцій прийняття спадщини; розглянуто зміст, мету та порядок вжиття заходів щодо охорони спадкового майна; визначено юридичну природу

строку для прийняття спадщини; з'ясовано правові наслідки пропущення строку прийняття спадщини; розкрито порядок та підстави поділу (виділу) та перерозподілу спадщини; проаналізовано особливості виконання зобов'язань спадкодавця перед кредиторами; розроблено пропозиції з удосконалення цивільного законодавства.

Структура і зміст дисертації Федорич Ірини Ярославівни на тему «Здійснення права на спадкування за цивільним законодавством України» в цілому відповідають її назві та вимогам, встановленим ДАК України. Дослідження виконане на належному методологічному рівні і належно оформлене.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційної роботи та відповідає вимогам законодавства щодо написання та опублікування таких робіт. Наукові результати, висновки та пропозиції, наведені в авторефераті, повністю розкриті та обґрунтовані в дисертації. Крім цього, змістові автореферату притаманна методична і концептуальна цілісність, гармонійність наукового викладу, в цілому позбавленого однобічних чи категоричних висновків.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації також знайшли свій виклад у шістнадцяти наукових публікаціях з теми дисертації, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття – у фаховому виданні іноземної держави, 10 тез доповідей на науково-практичних конференціях, що підтверджують та відображають актуальність обраної теми дослідження, належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій, що сформульовані у дослідженні.

Дисертаційна робота за своїм змістом та формою відповідає вимогам МОН України та профілю спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

У висновках дисертантка виклала основні результати свого дисертаційного дослідження: наукові положення, оцінки, рекомендації і пропозиції, які можуть бути використані для подальшого удосконалення

правового регулювання запропонованих автором форм прийомного виховання дітей.

Отримані автором результати можуть бути використані у науково-дослідній сфері під час проведення теоретичних досліджень проблемних питань здійснення права на спадкування, під час підготовки навчальних курсів, написання підручників та навчальних посібників з цивільного й спадкового права; у практичній та правозастосовній сфері дисертація містить положення про внесення змін до чинного законодавства України, тому сприятиме єдиному розумінню норм у сфері спадкового права; у навчальному процесі; положення дисертації можуть бути використані в процесі викладання дисциплін із цивільного та спадкового права у вищих навчальних закладах.

Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дослідження, наукову новизну, обґрунтованість та достовірність, високий теоретичний рівень і практичну значущість отриманих результатів для подальшого удосконалення дослідження відносин спадкування, необхідно звернути також увагу на деякі спірні та дискусійні положення, які потребують додаткових пояснень та аргументації:

1) Загальновідомо, що успіх та результативність будь-якого дисертаційного дослідження багато в чому залежить від раціональності структурної його побудови, яку у даному разі необхідно визначити загалом вдалою та оптимальною, що дозволило з достатньою повнотою висвітлити основні питання обраної теми. Проте є певні резерви для удосконалення структурної побудови дисертації. Наприклад, дещо співпадають назви другого і третього розділу, адже в юридичній літературі поняття «способи» і «засоби» досить часто ототожнюють. Щоб усунути ці сумніви можна було б уточнити назву третього розділу, оскільки в ньому фактично розглядаються питання про правові засоби **забезпечення** реалізації права на спадкування.

2) Дисертантка в першому положенні наукової новизни дає авторське визначення поняття права на спадкування, зміст якого не викликає

заперечень. Проте з огляду на обрану тему дисертантці було б цілком логічно запропонувати визначення поняття здійснення права на спадкування, яке відображає динаміку суб'єктивного права на спадкування, в основу якого могли б бути покладені наукові позиції досліджені в монографії О.О.Кота «Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав».

3) Спірним уявляється авторське положення про те, що здійснення права на спадкування та оформлення права на спадщину є окремими правовими інститутами, адже воно не узгоджується з усталеним вченням про систему цивільного права, в якій правовим інститутом визнається спадкове право загалом, а не окремі його складові.

4) У підрозділі 3.4 «Виконання зобов'язань спадкодавця перед кредиторами» дисертантка зосередила свою увагу на аналізі питання особливостей відповідальності спадкоємців за зобов'язаннями спадкодавця. При розгляді питання даного підрозділу дисертантці необхідно було врахувати, що обов'язок спадкоємців не обмежується застосуванням мір відповідальності, які становлять лише певну частину правових наслідків, які можуть покладатися на спадкоємців.

5) Дисертанткою сформульовано і обґрунтовано чимало слушних і цікавих законодавчих пропозицій. Було б доцільно зробити також висновки щодо тенденцій у розгляді судами справ даної категорії.

Однак в цілому вказані зауваження мають дискусійний та рекомендаційний характер, а відтак не знижують загальної високої оцінки даної роботи.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться дисертанткою на захист, в цілому є належно обґрунтованими, достовірними і новітніми. Дослідження має певну практичну цінність, оскільки містить низку конкретних пропозицій щодо удосконалення національного законодавства.

Усе вищенаведене дає підстави стверджувати, що дисертація на тему «Здійснення права на спадкування за цивільним законодавством України»,

подана на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, є кваліфікаційною науковою працею, виконаною особисто зобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису, який відповідає вимогам, встановленим у Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Федорич Ірина Ярославівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03. – цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Офіційний опонент-доктор
юридичних наук, професор,
член - кореспондент НАПрН України
професор кафедри цивільного права
Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка,
заслужений юрист України

Дзера О.В.

